

Írta: Témi Tidafi

A „Kafalah”: vallás- és kultúrafüggő örökbefogadás

Az Egyesült Nemzetek Egyezménye a Gyermekek Jogait tárgyaló 20. cikkében rögzíti: „Ha egy gyermek átmenetileg vagy [véglegesen elveszti családját, illetve ha érdekei úgy kívánják, hogy kikerüljön a családi környezetből, különleges állami védelem és támogatás illeti meg. Az állami gondoskodási formák között szerepel a nevelőszülői rendszer, az iszlám törvények szerinti kafalah, az örökbefogadás és indokolt esetben a gyermekvédelmi intézményben történő elhelyezés.”

***

Az Iszlám tiltja az örökbefogadást, ezért a muzulmán országokban a család nélküli gyermekek védelmére az ún. kafalah, mint az örökbefogadást helyettesítő módszer szolgál. A Korán tanításait követő Algériai Családjogi Törvény a következőképpen definiálja a kafalah-ot:

„A kafalah törvény által szabályozott viszony egy kiskorú és nevelőszülei között, akik felvállalják a gyermek díjtalan eltartását, iskoláztatását és védelmét, éppúgy, ahogyan egy apa vállalja a fiát.”

A kafalah csak egyike azoknak a gyermekvédelmi eljárásoknak, amelyeket muzulmán országokban alkalmaznak, ahol a törvény a gyermekeknek csak egy kategóriáját ismeri el: a házasságban születetteket.

Háttér

Korábban az iszlám országokban a vallás és a társadalmi tradíciók együttesen biztosították, hogy ne születhessenek törvénytelen gyerekek, akiket a legdurvább normaszegés élő bizonyítékainak tekintettek. Az ilyen eltévelyedések előfordulását, illetve napvilágra kerülését egyrészt szabályrendeletekkel, másrészt – ma már elképesztően naivnak tűnő – álmagyarzatokkal igyekeztek megakadályozni. Álljon itt ez utóbbiakra két példa: két bevett kibúvó, amelyeket egészen 1970-ig volt szokás ezekre az esetekre alkalmazni Algériában, különösen vidéken. Ha a szülők később a férj szigorú felügyelete és az igen korai házasságkötés ellenére, továbbá a lány látogatóköreinek alapos szemmel tartásának dacára nem kívánt terhesség következett be, ilyen és efféle kifogásokba menekültek:

-a „hitvesi ágyban született gyermek” elmélete szerint minden csecsemő, akit férjezett asszony hoz világra, automatikusan a férj gyerekének nyilvánítandó, még akkor is ha nem a férj nemzette.

- az „alvó gyermek” kifejezés alapja az az állítás, mely szerint lehetséges, hogy egy gyerek a fogantatás után csak jó néhány évvel szülessen meg. Malek imám úgy tartotta, hogy a terhesség normális időtartama akár öt évvel is meghosszabbodhat; ezalatt a magzat mintegy „alszik” az anya méhében.

Nevethetünk is ezeken a gyermetségeken. De ne becsüljük-e inkább azt az erőfeszítést, amellyel a bajban levő anyát és gyermekét igyekeztek megkímélni a szörnyű jogi következményektől, amelyek minden törvényen kívüli legyen premantális, házasságtörő vagy akár vérfertőző szexuális kapcsolatot sújtottak?

A gyermek származása

A házasságon kívül született gyermeket nem ismeri el az iszlám jog. Ennek ellenére létezik, és a muzulmán társadalom kénytelen tudomásul venni, hogy van. Hogyan teszi ezt?

Az iszlám törvények három kategóriát állítanak fel aszerint, hogy a gyermek származása törvényes, törvénytelen, vagy ismeretlen.

– A szűkebb családjától ideiglenesen vagy véglegesen megfosztott törvényesen született gyermeket a jog és a tradíció alapján a nagyszülők, illetve a tágabb család–elsősorban a nagybácsik – gyámsága alá szokás helyezni. A hagyományosan szolidáris nagy család, amelyet a Korán számos helyen kötelez az árvák védelmét illetően, bizonyos fokig enyhíti a szülőhiány következményeit.

A házasságon kívül született gyermeket az anya vagy elismeri sajátjának, vagy nem. Ha elismeri, akkor anyai kötelességeit teljesítenie kell, de nagyon ritka a gyermeket ilyen esetben megtartó anya. Mivel nem létezik olyan jogilag elismert státus, hogy „nem férjezett anya” (azaz leányanya), s így nem is jár nekik támogatás, a leányanyak többsége–akik általában maguk is leányanyak elhagyott lányai – megszabadul gyermekétől annak érdekében, hogy magát és közeli hozzátartozóit megkímélje a társadalmi rosszállás megnyilvánulásaitól és az elkerülhetetlen botránytól.

Az ilyen anyák számára születés előtt, illetve után nyújtott segítség rengeteg gyermektől való lemondásnak vehetné elejét. Bizonyítja ezt a szervezetünk[•] által fenntartott csecsemőotthonok tapasztalata, mely szerint a közvetlenül születésük után gondozásba vett újszülöttek 30%-a később visszakerül az édesanyjához, egyszerűen azért, mert mi odafigyelünk ezekre az anyákra, és ha igénylik, a törvény által három hónapban maximált gondolkodási időn túl is ellátjuk hozzájuk került kisbabáikat.

– Ha a gyermeket az anya nem ismeri el sajátjának, illetve ha a gyermek származása ismeretlen (ez az ún. „X kategória”), a gyermek a továbbiakban a közhatalom gyámsága alatt marad mindaddig, amíg el nem helyezik egy nevelőcsaládnál. Ennek az eljárásnak az eredménye a kafalah.

– Az ismeretlen származású gyermekek esetében–és ők vannak többségben – a Korán úgy rendelkezik, hogy a hatóságok és ügyvédek hatáskörébe tartozik a gyermek védelmét biztosító, ugyanakkor a társadalom számára legkevesebb zavart okozó eljárás megtalálása és lefolytatása.

Gyermekvédelmi eljárások

Az intézményi megoldások (árvaházak, gyermekfalvak és más S.O.S. falvak) mellett létező gyermekvédelmi formák közül az apaság beismerését, az ingyenes nevelőszülőséget és a kafalah-ot ismertetjük az alábbiakban.

Az apaság beismerése abból áll, hogy egy ismeretlen szülőktől származó gyermeket egy férfi a családjába fogad miközben „beismeri”, hogy ő a valódi apa. Feltétel azonban, hogy az apa és a gyermek közötti korkülönbség elfogadható legyen. Az Algériai Családjogi Törvény ennek mértékét így határozza meg: „amennyit a józan ítélőképesség és a szokások engednek”.

A szülőség ilyen formában történő elvállalása után a gyermek minden tekintetben az őt befogadó személy saját fiává, illetve lányává válik.

[•] AACVFF: Algérián Association for Childhood and Vohinteer Foster Families, Algériai Szövetség a Gyermekéért és az Önkéntes Nevelőcsaládokért. A tanulmány szerzője a szervezet alapítója és elnöke.

Az apaságot beismerheti a gyermek valódi apja–így bánva meg tettét –, vagy ha a törvény engedi, bárki, akiről ezt követően egyszerűen feltételezik, vagyis elképzelik, hogy ő a vérszerinti apa. Ilyenkor, ahogyan azt Mr. Baraka, egy jordán teológus mondja: „Az apaság valóságos, mivel a férfit a lelkébe látó Isten előtt tett vallomása kényszerítette cselekedetére”.

A muzulmán országokban a kafalah kritériumai olyan szigorúak, hogy sokan inkább az apaság beismerését választják. Ez viszont később okoz majd nehézséget, amikor a gyermek a származása iránt fog érdeklődni, de ez más jellegű probléma.

A kafalah

Mielőtt még a kafalah ismertetésére térnénk, említést kell tennünk az ingyenes nevelőszülőség intézményéről. Ez egy olyan eltartási forma, amelyben a nevelőszülőket nem kompenzálják anyagilag a tevékenységükért. Az ingyenes nevelőszülőséget 1969-ben vezették be Algériában, miután eltörölték az örökbefogadást. Ez a lehetőség csak legvégső esetben jött szóba, és nem garantált stabil állapotot sem a gyermek, sem a nevelőszülők számára. A kafalah 1984-es bevezetése óta az ingyenes nevelőszülőség intézménye lassan feledésbe merült. 1985-ben Algériában még 4000 gyereket érintett ez a forma; mára már mindannyian kafalah-ban vannak.

A muzulmán országokban legszéleskörűbben alkalmazott gyermekvédelmi eljárás a kafalah, amely nem más, mint a családját elvesztett gyermek nevelése pontosan úgy, ahogy egy apa neveli édesgyermekét.

A Családjogi Törvény 118. és 119. cikkelye kijelenti, hogy:

– „a legális nevelőszülőségre felhatalmazott személy csakis muzulmán vallású, érzékeny ember és feddhetetlen erkölcsű személy lehet, aki képes, a nevelt gyermeknek támogatást és védelmet nyújtani”

– „a nevelt gyermek származása lehet ismert, vagy ismeretlen.”

A vallási sajátosságoktól és a gyermeket érintő következményektől eltekintve a kafalah hasonlít az örökbefogadásra. A származás megítélésének kérdésében és az öröklést illetően azonban a kétféle eljárás alapvetően különbözik. Az örökbefogadás valójában olyan aktus, melynek során egy házaspár, illetve személy törvényesen magáévá fogad egy gyermeket, aki a mesterségesen létrehozott családi kötelékek révén az örökbefogadók jogos örökösévé válik.

A kafalah esetében viszont a Családjogi Törvény 120. cikkelye rögzíti, hogy „A nevelt gyermek megőrzi eredeti származását akkor, ha ismerte szüleit. Hogyha nem ismerte őket, abban az esetben az Algériai Polgári Törvénykönyv 64. cikkelye lép érvénybe.” Továbbá: „A törvény által nevelőszülőségre feljogosított személy vagyonának egyharmadát nevelt gyermekére hagyhatja, vagy egy egyezségben ráruházhatja. Azonban a végrendeletnek a vagyon egyharmadán túli részéről a nevelt gyermek javára ítélt pontjait semmisnek kell tekinteni, hacsak az örökösök nem adták beleegyezésüket.”

Köztudott, hogy a muzulmán országokban a személyiségi jogok a Korán tanításait veszik alapul. A családjától megfosztott gyermeket védő eljárások a Korán egyik verse szerint szerveződnek. Ez így szól:

„Isten nem teszi saját gyermekeddé a fiút, akit örökbe fogadtál. ... Add neki apja nevét: az jobban tetszik Istennek. De ha nem ismered apja nevét, hívd őt hittestvérednek...”

Értelmezések

A Korán versei különbözőképpen értelmezhetők, ezért változik a kafalah intézménye országonként. Bár Tunézia kivételével minden muzulmán ország teljes mértékben elítéli az örökbefogadást, egyre több ügyvéd és vallási tanító véli, hogy a Korán különböző értelmezésekre ad lehetőséget.

Véleményük szerint az iszlámot megelőző időszakban, de még Mohammed próféta idejében is kétféle örökbefogadás létezett egymás mellett:

- az egyiket nevezhetjük „humanitárius örökbefogadás”-nak; ez összecseng a fogalom mai jelentésével
- a másik az ún. „szerződéses, vagy kereskedelmi örökbefogadás”, amelyet gyakran tekintélyes családok gyakoroltak pusztán gazdasági megfontolásból, és amely abból állt, hogy fizetség ellenében a gyermek feletti szülői felügyeletet az egyik apáról a másikra ruházták, azaz eladták a gyermeket.

Nem kapott-e ajándékba maga Mohammed próféta egy Zaid ibn Haritha nevű rabszolgát első feleségétől, akit felszabadított és örökbe fogadott, és akit azután csak Zaidként, Mohammed fiaként ismertek annak ellenére, hogy származása tudott volt?

A felvilágosultabb értelmezés szerint a Koránnak ez a története a próféta humanitárius döntéséről szól, amely a gyermek érdekében történt. Az inkább ortodox és fundamentalista magyarázók viszont úgy látják, hogy az örökbefogadás és a származás-átadás megtiltása a családot vagyonián keresztül megtartó és a családszerveződést irányító szent patrilineáris és örökösödési törvények védelmét szolgálja. Számukra a nevelőapa nevének felvételét megtiltó Korán-részlet isteni parancs, aminek engedelmessé a társadalom nyilvánvalóvá teszi a nemzés törvénytelen mivoltát; a belőle származó gyereket pedig „bűnben fogant gyermek”-nek nevezi, akitől meg kell vonni az örökös jogot.

A kafalah és a névfelvétel

Mióta szervezetünk 1985 februárjában létrejött, folyamatosan próbálja rábeszélni az egyházi hatóságokat a kafalah egyik alapvető elemének – a nevelőapa névátörökítése a nevelt gyermekre – olyan módon történő módosítására, hogy közben a Korán előírásainak pontos betartása sem sérülne. Két fontos érvünk van:

– ha kezdeményezésünk a hittel ellentétes álláspontot képviselne, az Iszlám Legfelsőbb Bíróság, amelynek minden, polgári személyt érintő textust jóvá kell hagynia, elfogadhatatlannak tartaná

– egy túlságosan radikális tervet a nevelőcsaládok sem támogatnának.

Kérésünk abban áll tehát, hogy engedélyezzék az ismeretlen származású (X kategóriás) gyermekek számára, hogy nevelőapjuk nevét viselhessék. Az ismert szülőkkal rendelkező gyerekek esetében viszont mi is a Korán tanításához való alkalmazkodást ítéljük helyesnek. Az ismeretlen származású gyerekekre különben a már említett Polgári Törvénykönyv 64. cikkelye vonatkozik, amely előírja, hogy részükre egy állami hivatalnok köteles keresztnevet és vezetéknév választani.

A nevelt gyermekek iránti empátia azt mondatja velünk, hogy lehetővé kell tenni számukra a nevelőapa nevének felvételét, hiszen ők is, mint minden gyerek, szeretnének „normális” tagjai lenni a kortársak közösségének, amit nem feltétlenül könnyít meg, ha a nevükből következtetni lehet arra, hogy nevelt gyerekek. A névátvétel elősegítené a gyermek integrációját a társadalomba.

Szervezetünk azt az álláspontot képviseli, hogy a gyermek stabilitásának szempontjából alapvető fontosságú a származás tényeinek felfedése az ismert családi háttérű gyerekek előtt. Nem kevésbé lényeges, hogy a közlések progresszív módon, a gyermek érésével

párhuzamosan történjenek. Mindig csak arra kell válaszolni, amit a gyerek kérdez, és sohasem szabad túl előre rohanni az információnyújtásban. Hogyan lehetne ennek az álláspontnak érvényt szerezni? Hiszen a nevelőcsalád nem tarthatja kézben a gyermek származásáról szóló ismereteket; azok kerülő utakon is eljuthatnak a gyermekhez, akinek így idegenek által elejtett, sértő szavakból kell ráébrednie, hogy nem édesgyermek a szüleinek. Az ilyen buzgó és erényes informátorok ritkán rejtik véka alá mélységes megvetésüket a gyermek anyja iránt, aki annak idején elhagyta őt.

Szervezetünk a fenti érveket sorakoztatta fel az olyan névfelvétel mellett, amely nem jár együtt az örökbefogadásban meglévő teljes jogú, saját gyermekké válással. A Korán valójában nem is a név viselését, hanem a „saját gyermek”-státus létrehozását tiltja.

Tárgyalásaink az Iszlám Legfelsőbb Bíróság képviselőivel a tolerancia és a megértés jegyében zajlottak, és mindvégig a gyermek érdekeire került a legnagyobb hangsúly. Partnereinket sikerült meggyőznünk kérésünk megalapozottságáról; szervezetünk pedig belátta, hogy a teljes jogú gyermekké válás nem elengedhetetlen eleme a kafalah-nak, sőt: hiánya megkíméli a szülőket attól, hogy szándékukkal ellentétesen titokban kelljen tartaniuk a származás adatait a gyermek előtt.

Hosszú évekig tartó tárgyalássorozat és eszmecsere után, 1991 szeptemberében az Iszlám Legfelsőbb Bíróság tudomásunkra hozta, hogy kedvező véleményt alakított ki a teljes jogi státust nem nyújtó névfelvételről. 1992. január 13-án megszületett a rendelet arról, hogy a kafalah-ban nevelkedő gyermek felveheti nevelt apja családnevét anélkül, hogy ezáltal olyan jogi státust nyerne, mintha a nevelőszülők édesgyermekévé vált volna. Ez a törvényhozási lépés óriási eredmény annál is inkább, mert a Korán tanításainak figyelembevételével és a Legfelsőbb Bíróság hozzájárulásával történt, ami precedens értékű lehet minden muzulmán ország számára.

Konklúzió

Az elért eredmény jóval értékesebb, mint ahogy azt valaha is remélni mertük. Idáig több, mint 6000 család kérvényezte és kapott rá engedélyt, hogy nevelt gyermeke felvehesse a nevelőcsalád vezetéknévét. Már csak a törvény alkalmazásának országos kiterjesztése van hátra.

Aki nevelőszülökként először belép a családjuktól megfosztott gyermekek világába, mérhetetlen nyomort talál és olyan gyerekeket, akiknek az ellátatlanság, a szeretethiány és a kizártság rengeteg szenvedés forrása, vagy akár a haláluk oka is. Meggyőződésünk, hogy ha egy gyermek végleges elhelyezésére van szükség, semmi sem lehet jobb számára, mint a kafalah és a névfelvétel.

Számos kutatás bizonyította, hogy ez a gyermeket legjobban kímélő és az államot legkevésbé terhelő megoldás.

(Térni Tidafi: The Kafalah: A Cultural and Religious Response, in: Substitute Families, Workshop, World NGO Forum, Málta, 1993)

Fordította: Oláh Judit